

การศึกษา องค์การชุมชนกับการอนุรักษ์ความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ป่า
กรณีศึกษา: บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ได้ศึกษาการมีบทบาท
และกิจกรรมขององค์การชุมชนท้องถิ่น บ้านแม่กำปองที่สัมพันธ์กับชนิด และความหลากหลายของ
พันธุ์กล้วยไม้ป่า โดยใช้หลักการพื้นฐานตามแนวคิดด้านการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากร-
ธรรมชาติที่มุ่งเน้นการศึกษาแบบสหวิทยาการ ให้ความสำคัญทั้งการศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์
และสังคมศาสตร์ประกอบกัน ความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ป่ามีวิธีการศึกษาโดยการ
วางแผนศึกษา ขนาด 20 x 2,000 เมตร จำนวน 2 แปลง ในลักษณะของพื้นที่ต่างกัน คือ เส้นทาง
ที่หนึ่งจะวางในพื้นที่ที่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าในการเพาะปลูกเมือง กาแฟ และไม้ผล
ส่วนเส้นทางที่สองจะวางแผนในพื้นที่ป่าที่ชุมชนอนุรักษ์ไว้เป็นป่าต้นน้ำ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ
ความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ และศึกษาโครงสร้างของสังคมป่า รวมทั้งการจัดเก็บ
และทำฐานข้อมูลของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ที่เหมาะสม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการรวบรวมพันธุ์
กล้วยไม้เป็นหมวดหมู่ตามหลักอนุกรมวิธาน ส่วนทางด้านชุมชนศึกษาโดยใช้แบบสอบถามและ
การสืบค้นข้อมูลโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แล้วนำมาประมวลร่วมกับ
ข้อมูลข้างต้น

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ลุ่มน้ำแม่กำปองตั้งอยู่ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ
900–1,800 เมตร มีสภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งจนถึงป่าดิบเขา อยู่สลับกัน มีอากาศเย็น สภาพ
พรรณไม้จะไม่ผลัดใบและมีสีเขียวตลอดปี พบพรรณไม้ในเส้นทางศึกษาจำนวน 56 ชนิด ส่วน
ใหญ่เป็นไม้ในวงศ์ก่อ (Fagaceae) ส่วนกล้วยไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กำปองพบทั้งหมด 33 สกุล
แยกเป็นชนิดได้ 87 ชนิด มีทั้งอิงอาศัยอยู่ตั้งแต่บนดิน บนหิน และส่วนใหญ่พบบนต้นไม้ โดย
แยกตามเส้นทางการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 เส้นทางคือ

เส้นทางที่ 1 ป่าที่ทางชุมชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกเมี่ยง กาแฟและไม้ผลแทรกกระหว่างพรรณไม้ขึ้นดิน สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จากการเข้าวางแผนสำรวจในเส้นทางการศึกษา พบสายพันธุ์กล้วยไม้จำนวน 15 สกุล แยกเป็นชนิดได้ 27 ชนิด ที่ระดับความสูง 940–1,100 เมตรจากระดับน้ำทะเล

เส้นทางที่ 2 ป่าที่ทางชุมชนอนุรักษ์ไว้เป็นป่าต้นน้ำ และเป็นเส้นทางในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนด้วย สภาพป่าเป็นป่าดิบเขา และอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ลักษณะของพื้นที่เป็นภูเขาสูงมีความลาดชัน มีพรรณไม้ขึ้นหนาแน่น พบกล้วยไม้จำนวน 12 สกุล แยกเป็นชนิดได้ 19 ชนิด ที่ระดับความสูง 1,500–1,790 เมตรจากระดับน้ำทะเล

เมื่อเปรียบเทียบเส้นทางการศึกษาทั้งสองพบว่ามีความแตกต่างกันของจำนวนและชนิดกล้วยไม้ที่พบ โดยเส้นทางที่หนึ่งพบมากกว่าเส้นทางที่สอง ทั้งนี้เนื่องจากสภาพป่าในเส้นทางที่สองมีความหนาแน่นของพรรณไม้มากกว่าเส้นทางที่หนึ่ง เนื่องจากแต่ละครัวเรือนมีการตัดต้นไม้ในพื้นที่สวนของตนเองเพื่อใช้ในการทำฟืนในการนั่งไผชาเมี่ยงเกือบตลอดทั้งปี ทำให้ปริมาณแสงที่มีอิทธิพลในการเจริญเติบโตของกล้วยไม้ทั้งสองลงมามีปริมาณต่างกัน ทำให้ป่าที่มีการใช้ประโยชน์มีลักษณะโปร่ง แสงสว่างส่องถึงทำให้มีการเจริญเติบโตของกล้วยไม้มากกว่าเส้นทางที่สอง ที่มีต้นไม้หนาแน่นมีเรือนยอดหลายชั้น ทำให้ปริมาณแสงที่ส่องผ่านลงมามีน้อยเกินไป

จากการศึกษาค้นคว้ายังพบอีกว่า องค์กรชุมชนมีบทบาทสำคัญในการช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าและทรัพยากรกล้วยไม้ ทำให้ความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ป่ายังคงมีอยู่มาก โดยมีการแบ่งหน้าที่กันเป็นกลุ่ม ๆ อย่างชัดเจน ทำให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์แก่ชุมชน คือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ดังนั้นทางชุมชนจึงมีการวางแผนจัดการโดยการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ รวมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์ เช่น การทำหมู่บ้านโฮมสเตย์ การนำเที่ยวชมธรรมชาติ การจำหน่ายของที่ระลึก ของฝาก สมุนไพรและกล้วยไม้ ทำให้ป่าที่เคยมีการรุกล้ำพื้นที่เพื่อทำไร่ชาลดลงกรอปกกับเด็กและเยาวชนไม่สนใจการเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ เมื่อเรียนจบก็จะทำงานรับจ้างในเมือง ทำให้สภาพป่าฟื้นคืนอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้บ้านแม่กำปองได้รับการยอมรับจากหลายหน่วยงานว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีความสามัคคีกันอย่างดี

This study on the community organization and its conservation of diversified wild orchids in a case study of Mae Kam Pong village in the sub-district of Huai Kaew, Mae On district, Chiang Mai province, was conducted directly from two experimental plots of 20 x 2,000 m², purposely to study the characteristics of two different areas along the trails: trail 1 found in an area where tea, coffee and fruit trees were grown by the community; and trail 2 which was situated in the forest being conserved as watershed forest. The objectives of this research were to compare the diversities of existing wild orchids and to study the forest social structure. Data collection and database creation of types of wild orchids, were done appropriately for use as guidelines in the collection of wild orchids based on taxonomy principles. In relation to the community, the study involved questionnaire and data records from discussion and exchange of ideas, interview with involved individuals and which were later measured against the original data.

Results of the study showed that the water basin area of Mae Kam Pong village was situated on an altitude of 900-1,800 m asl and alternately classified from a rain forest to montane forest with cool climate. Wooden species were non-leaf shedding type and were green all throughout the year. Along the trails, 56 kinds of wooden species were found which mostly belonged to the family Fagaceae. In the water basin areas of Mae Kam Pong village, a total of 33 orchid families were found which could be classified into 87 types which existed either on the ground, on the soil, on the rocks and mostly on the trees. Results of the study based on the two trail groups showed that:

Trail 1. This forest which was situated within a national forest reservation park, was used by the community for beneficial purposes such as for cultivating tea, coffee and fruit trees that usually existed between erect trees. From the survey plot along the study area at an altitude of 940-1,100 m asl, 15 families of orchid were found which could be classified into 27 types.

Trail 2. This area, which was being conserved as water shed forest and also used as a trail for ecotourism by the community, was classified as a montage forest and found within the national forest conservation park. The area was characteristically hilly and steep, with dense flora. At an altitude of 1,500-1,790 m asl, about 12 families of orchid were found which could be classified into 19 types.

When comparison was made between the two study trails, results showed difference on the quantity and type of orchids found along the areas, with Trail 1 having more wild orchids than Trail 2. This might be because each household along the trail usually cut trees within their own cultivation area to free land for planting tea during the whole year round. The cutting of trees caused difference in the amount of sunlight that later affected orchid growth. The cultivated areas became more open and exposed to sunlight allowing much better growth for wild orchids in Trail 1 than in Trail 2. The latter was much denser and more stratified thus giving less amount of sunlight for orchid growth.

Further results of this study showed that local community groups have played an important role in the conservation and restoration of the forest and orchid resources. As a group, duties and responsibilities were divided among members thus creating more commercial or tourism opportunities to the community. In turn, the community created its own management planning to divide the roles and responsibilities among members and to share benefits from activities such as village home stay, natural tourism, sales of village souvenirs, herbal plants and orchids. As a result, forest areas that were being encroached and destroyed were reduced. In addition, it was found that many village children and youth became less interested in cultivating crops because they would rather work in urban areas as casual labor right after finishing their studies. As an immediate result, the forest returned to its natural state at a much faster rate thus making Mae Kam Pong village widely accepted by government agencies to be a community with strength and unity.